

A-tekst

De aquarel

Mesdag Israëls Mauve Breitner Mondriaan

In de 19de eeuw maakte de Nederlandse aquarel een ongekennde bloeiperiode door. De artistieke idealen van die tijd vonden in dit medium een perfecte uitingsvorm. De techniek ontwikkelde zich van de 'gekleurde tekeningen' van romantische schilders als Barend Cornelis Koekkoek en Wijnand Nuyens, tot de waterverfschilderijen van de Haagse School en de Tachtigers. Bekende kunstenaars als Anton Mauve, Jan Hendrik Weissenbruch, Jozef en Isaac Israëls en George Hendrik Breitner brachten de aquarel tot wasdom. De landschappen, interieurs en stadsgezichten die zij met water en pigment op papier tot leven riepen, behoren tot de hoogtepunten van hun oeuvres.

Aquarel werd gebruikt voor een enorme rijkdom in onderwerpen, stijl en techniek. Naast bijvoorbeeld de los geschilderde sfeervolle weidelandschappen van de Haagse School, blonken meer traditionele kunstenaars als Cornelis Springer en David Bles uit in ongelooflijk precies geschilderde aquarellen van stadsgezichten of genrevoorstellingen.

Teylers Museum verzamelde zelfs al voor de opening in 1784 aquarellen. Vanwege hun lichtgevoeligheid kunnen zij maar weinig getoond worden. De mooiste zijn nu te zien, samen met enkele van de beste aquarellen uit andere verzamelingen. Bij De Mesdag Collectie in Den Haag is tegelijkertijd het tweede deel van deze dubbeltentoonstelling te zien, over de belangrijke rol van de kunstenaar en verzamelaar Hendrik Willem Mesdag als promotor van de aquarel.

B-teksten

Techniek

Aquarel is waterverf. De basis bestaat uit pigmenten die met Arabische gom worden vermengd. Door dit met water te verdunnen, kan de verf met penseel op papier worden aangebracht. Handig is dat aquarelverf veel sneller droogt dan olieverf. Lastig is dat fouten nauwelijks te herstellen zijn.

Met aquarelverf kan op verschillende manieren gewerkt worden. Door het minder nat te gebruiken kan heel precies geschilderd worden. Door het meer te verdunnen kan juist een los effect gecreëerd worden.

Eind 18de eeuw vond de Engelse verfhandelaar William Reeves het in water oplosbare aquarelblokje uit. Dankzij deze blokjes hoefden kunstenaars niet meer zelf hun aquarelpigmenten te mengen en werd het makkelijker om buiten te werken. Deze doorbraak stond aan de basis van de bloeiperiode van de aquarel in de 19de eeuw.

B.1

Gekleurde tekeningen

Begin 19de eeuw werd waterverf vooral gebruikt voor onderwerpen met veel kleur, zoals bloemstillevens of zuidelijke landschappen. Niet voor niets werden aquarellen toen 'gecouleurde tekeningen' genoemd.

Kunstenaars deden hun best om te werken in de traditie uit de glorie tijd van de Nederlandse kunst. Veel aquarellen leken daarom op olieverfschilderijen uit de Gouden Eeuw. Enkele jonge kunstenaars braken echter met de traditie en begonnen te werken in een lossere stijl.

B.2

Internationaal geliefd

Waterverf was ook buiten Nederland een geliefd medium. Aquarellen van buitenlandse kunstenaars werden in Nederland voor veel geld gekocht door verzamelaars en musea, zoals Teylers Museum. On-Nederlandse voorstellingen van verre steden of exotische landschappen waren gewild.

Ook Nederlandse kunstenaars maakten aquarellen om bij weg te dromen. De kijker werd weggevoerd uit het hier-en-nu door figuren in historische kostuums, of door de avonturen van dieren.

B.3

Aquarelverenigingen

In 1876 werd in Den Haag de Hollandsche Teekenmaatschappij opgericht. Deze vereniging wilde de aquarel promoten als zelfstandige kunstvorm, net zoals oudere verenigingen in Engeland en België dat deden. Alleen de beste aquarellisten mochten lid worden en deelnemen aan de jaarlijkse tentoonstellingen. Belangrijke verzamelaars en musea kochten daar aquarellen, waaronder ook Teylers Museum.

Het tweede deel van deze dubbeltentoonstelling, bij De Mesdag Collectie in Den Haag, gaat dieper in op de Hollandsche Teekenmaatschappij en de belangrijke rol van de schilder Hendrik Willem Mesdag als promotor en verzamelaar van de aquarel.

B.4

De Haagse School

De Haagse kunstwereld maakte een grote bloei door in de tweede helft van de 19de eeuw. Schilders als Anton Mauve, Johannes Bosboom en Jozef Israëls ontwikkelden een eigen variant van het realisme, ook wel 'Hollands impressionisme' genoemd. Zij zochten naar een atmosferische weergave van het Nederlandse landschap. Boeren en buitenlui speelden de hoofdrol.

De waterige aquareltechniek paste perfect bij hoe zij de drassige Nederlandse natuur wilden schilderen. Na de 'gekleurde tekeningen' uit de vroege 19de eeuw ontwikkelden hun aquarellen zich tot complete schilderijen in waterverf: een hoogtepunt van de Nederlandse kunst.

B.5

Stemmige natuur

Veel schilders uit de late 19de eeuw wilden in hun werk een directe indruk geven van de natuur. Je moest een landschap niet alleen zien op papier, maar ook bijna ruiken en voelen alsof je er midden in stond.

Jan Hendrik Weissenbruch was een van de kunstenaars die hier het best in slaagden. Hij maakte zijn aquarellen met veel water, zodat ze een bijzonder los en experimenteel karakter kregen. Perfect voor het vastleggen van de 'stemming' van het landschap.

B.6 [in prentmolen]

Heel precies

Naast de bekende 'Hollandse impressionisten' van de Haagse School en de modernistische Tachtigers, waren veel andere kunstenaars actief. Zij gebruikten aquarel voor de meest

uiteenlopende onderwerpen, zoals historische voorstellingen, bloemstillevens of oosterse landschappen. De belangrijkste overeenkomst is dat hun aquarellen vaak van een verbluffende technische precisie zijn die duidt op een groot vakmanschap.

B.7

De Tachtigers: grootsteeds en grafisch

Jonge schilders als George Hendrik Breitner, Isaac Israels en Willem Witsen (ook wel de Tachtigers genoemd) reageerden eind 19de eeuw op de toenemende verstedelijking en industrialisatie. Zij schilderden geen weides of stranden meer zoals de oudere kunstenaars, maar moderne grootstedse onderwerpen.

Ook hun gebruik van aquarel veranderde, van 'nat' en atmosferisch naar steeds meer grafisch en geabstraheerd. Meer dan het vastleggen van de atmosfeer ging het hen om compositie en vlakverdeling.

B.8

Modernisme

Rond 1900 nam de kunst een nieuwe wending. Jonge kunstenaars vonden de atmosferische landschappen of precieze historievoorstellingen van oudere schilders niet meer passen bij de nieuwe eeuw. Zij zochten naar een manier om een diepere werkelijkheid te tonen. Hun werk werd langzaam abstracter, waarbij aquarel een steeds minder passende techniek was. De tijden waren veranderd. De bloeiperiode van de aquarel was voorbij, maar de techniek leeft tot op heden voort als een van de vele mogelijkheden waar tal van hedendaagse kunstenaars volop gebruik van maken.

Colofon

De aquarel is een dubbeltentoonstelling die gelijktijdig te zien is bij Teylers Museum en De Mesdag Collectie in Den Haag. De tentoonstelling in de Mesdag Collectie gaat dieper in op de belangrijke rol van de schilder Hendrik Willem Mesdag als maker, verzamelaar en promotor van aquarellen.